

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/53/93-96>

Humeyrə Nadiri

ADPU-nun nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci

<https://orcid.org/0009-0009-2725-6114>

nadirihumeyre@gmail.com

Azərbaycan Respublikasında “Konstitusiya və Suverenlik İli”

Xülasə

Azərbaycan Respublikasının müasir dövlətçilik tarixində Konstitusiya və suverenlik anlayışları bir-biri ilə sıx şəkildə əlaqəlidir və ölkənin hüquqi-siyasi sisteminin əsasını təşkil edir. Suverenlik xalqın və dövlətin ali hakimiyyət daşıyıcısı olması prinsipinə əsaslanır, Konstitusiya isə bu suverenliyin hüquqi ifadəsidir. Konstitusiya dövlətin siyasi, iqtisadi və hüquqi quruluşunu müəyyən edən, insan hüquq və azadlıqlarını təmin edən, hakimiyyətin bölgüsü və qanunun aliliyini təmin edən ali hüquqi sənəddir.

Suverenlik anlayışı dövlətin daxili və xarici siyasətdə müstəqil qərarvermə səlahiyyətinə malik olduğunu bildirir. Daxili suverenlik dövlətin öz ərazisində yeganə qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinə sahib olması, hüquqi nizamı müstəqil şəkildə qorumasıdır. Xarici suverenlik isə beynəlxalq arenada bərabərhüquqlu subyekt kimi fəaliyyət göstərmək, digər dövlətlərin təsirindən asılı olmadan milli siyasət aparmaq hüququnu ifadə edir.

Açar sözlər: *Konstitusiya, suverenlik, müstəqillik, dövlətçilik, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyəti, azadlıq*

Humeyra Nadiri

Azerbaijan State Pedagogical College under ADPU

<https://orcid.org/0009-0009-2725-6114>

nadirihumeyre@gmail.com

The “Year of the Constitution and Sovereignty” in the Republic of Azerbaijan

Abstract

In the modern statehood history of the Republic of Azerbaijan, the concepts of the Constitution and sovereignty are closely interconnected and form the foundation of the country's legal and political system. Sovereignty is based on the principle that the people and the state are the supreme bearers of authority, while the Constitution represents the legal embodiment of this sovereignty. The Constitution determines the political, economic, and legal structure of the state, ensures human rights and freedoms, establishes the separation of powers, and upholds the rule of law.

The concept of sovereignty expresses the state's authority to make independent decisions in both domestic and foreign policy. Internal sovereignty means that the state has exclusive legislative, executive, and judicial powers within its territory and maintains the legal order independently. External sovereignty, on the other hand, refers to the right of the state to act as an equal subject in the international arena and to conduct its national policy free from the influence of other states.

Keywords: *Constitution, sovereignty, independence, statehood, rule of law, civil society, freedom*

Giriş

Azərbaycan Respublikasının müasir dövlətçilik tarixində Konstitusiya və suverenlik anlayışları bir-biri ilə sıx şəkildə bağlı olan əsas hüquqi-siyasi kateqoriyalardandır. Bu anlayışlar dövlətin hüquqi mahiyyətini, idarəetmə mexanizmini və xalqın hakimiyyət mənbəyi kimi rolunu müəyyənləşdirir. Suverenlik xalqın və dövlətin ali hakimiyyət daşıyıcısı olması ideyasına əsaslanır, Konstitusiya isə bu suverenliyin hüquqi ifadəsini təşkil edir. Məhz bu qarşılıqlı əlaqə nəticəsində Konstitusiya dövlətin hüquqi, siyasi, iqtisadi və mədəni əsaslarını müəyyən edən, cəmiyyətin idarə olunması prinsiplərini tənzimləyən ali normativ sənəd kimi çıxış edir.

Dövlətin Konstitusiyası onun siyasi, iqtisadi və hüquqi sisteminin təməlini formalaşdırmaqla yanaşı, həm də vətəndaş cəmiyyətinin əsas dayaqlarını müəyyən edir. Bu sənəd insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması, hakimiyyətin bölgüsü prinsipi, qanunun aliliyi və idarəetmədə şəffaflıq kimi dəyərləri təmin edir. Müasir dövrdə Konstitusiya yalnız hüquqi sənəd deyil, həm də dövlətin ideoloji və mədəni dayağı, xalqın birlik rəmzi, dövlət müstəqilliyinin siyasi təminatıdır.

Azərbaycan Respublikası tarixində suverenlik anlayışı sadəcə hüquqi termin kimi deyil, həm də milli azadlıq ideyası, xalq iradəsinin ifadəsi və dövlət müstəqilliyinin təminat mexanizmi kimi mühüm məna daşıyır. 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyinin bərpası ilə Azərbaycan xalqı öz suverenliyini yenidən qazandı, 1995-ci ildə qəbul edilən Konstitusiya isə bu suverenliyin daimi hüquqi əsasını formalaşdırdı. Həmin Konstitusiya Azərbaycanın tarixində ilk dəfə olaraq xalqın iradəsi ilə ümumxalq səsverməsi nəticəsində qəbul edildi və bu fakt dövlətin legitimliyini, xalqın siyasi iradəsini və hüquqi mədəniyyətini bir daha nümayiş etdirdi (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 1995).

Tədqiqat

Bu tədqiqatın əsas məqsədi Konstitusiya və suverenlik prinsiplərinin qarşılıqlı əlaqəsini, onların müasir Azərbaycan cəmiyyətindəki rolunu, “Konstitusiya və Suverenlik İli”nin mahiyyətini və əhəmiyyətini elmi baxımdan təhlil etməkdir.

“Suverenlik” anlayışı dövlətin müstəqil qərar vermə hüququnu, onun daxili və xarici siyasətində tam azad iradə sərgiləmək səlahiyyətini ifadə edən ən fundamental hüquqi-siyasi kateqoriyalardan biridir. Bu termin latın mənşəli *superanus* sözündən yaranmışdır və “ali”, “hakim”, “üstün qüvvə sahibi” mənalarını daşıyır. Suverenlik, hər şeydən əvvəl, dövlətin hüquqi və siyasi müstəqilliyinin göstəricisidir.

O, həm daxili, həm də xarici aspektlərdə özünü göstərir (Qasımov, 2017):

- Daxili suverenlik – dövlətin öz ərazisində yeganə qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinə malik olması deməkdir. Bu, cəmiyyətin idarə olunmasında qanunun aliliyinin təmin olunması, hüquqi nizamın qorunması və dövlətin öz daxili siyasətini heç bir xarici müdaxilə olmadan müəyyən etməsi anlamına gəlir.

- Xarici suverenlik – dövlətin beynəlxalq aləmdə bərabərhüquqlu subyekt kimi tanınması, digər dövlətlərdən və beynəlxalq təşkilatlardan asılı olmadan müstəqil siyasət yürütməsi deməkdir. Xarici suverenlik həmçinin dövlətin öz milli maraqlarına uyğun beynəlxalq sazişlər imzalamaq, diplomatik münasibətlər qurmaq və beynəlxalq hüququn prinsiplərinə əsasən hərəkət etmək səlahiyyətini əhatə edir.

Suverenlik dövlətin ali hüquqi qüvvəyə malik olması, öz ərazisində bütün vətəndaşlar və təşkilatlar üçün bağlayıcı olan qərarlar qəbul etmək səlahiyyətini daşması deməkdir. Hüquqi baxımdan bu anlayış qanunun aliliyi və hakimiyyətin legitimliyi ilə sıx bağlıdır. Suveren dövlətin əsas atributlarına ərazi bütövlüyü, sərhədlərin toxunulmazlığı, vahid milli ordu, müstəqil məhkəmə və diplomatik münasibətlər sistemi daxildir. Siyasi baxımdan isə suverenlik xalqın iradəsinin dövlət hakimiyyətinə çevrilməsi prosesini ifadə edir. Demokratiya prinsipinə görə, dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi xalqdır. Bu prinsip Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 1-ci maddəsində də açıq şəkildə təsbit olunmuşdur: “Azərbaycan Respublikasında dövlətin yeganə mənbəyi Azərbaycan xalqıdır” (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, 2024).

Azərbaycan xalqı tarix boyu müstəqil dövlətçilik ideyasına sadıq olmuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918–1920) Şərqdə ilk demokratik respublika kimi suverenlik ideyasının təməlini qoydu. 1991-ci il 18 oktyabr tarixində “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı” qəbul edilməklə bu ideya yenidən reallaşdı. Bu sənədin 2-ci maddəsində qeyd olunur ki, “Azərbaycan Respublikası bütün ərazisində yeganə hakimiyyətə malikdir və onun dövlət hakimiyyəti

heç bir başqa hakimiyyət tərəfindən tanınmayan və ya məhdudlaşdırıla bilməz". 1995-ci il 12 noyabr tarixində qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası isə dövlət suverenliyinin hüquqi əsasını rəsmiləşdirdi (Əliyev, 2015).

Konstitusiyanın 1-ci maddəsində "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi" birmənalı şəkildə təsbit olunur və bu müstəqillik xalqın iradəsinə əsaslandırılır. Həmin maddə ilə yanaşı dövlətin demokratik, hüquqi, dünyəvi və unitar xarakteri də müəyyən edilir (Əliyev, 1998).

Bu gün Azərbaycan Respublikasının suverenliyi siyasi və hüquqi müstəvidə olduğu kimi, həm də mənəvi, iqtisadi və informasiya sahələrində özünü göstərir. Dövlətin enerji təhlükəsizliyi siyasəti, xarici diplomatiyası, müdafiə qabiliyyəti və milli mədəniyyətin qorunması onun müasir suverenliyinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir. 2020-ci ildə Azərbaycanın ərəzi bütövlüyünün bərpa edilməsi bu anlayışın real siyasi təzahürüdür (Əliyev, 2021).

Konstitusiya quruculuğunun tarixi əsasları

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası dövlətin ali hüquqi qüvvəyə malik əsas qanundur və dövlət hakimiyyətinin təşkili, vətəndaş hüquqları, idarəetmə prinsipləri və cəmiyyətin hüquqi-siyasi quruluşunu müəyyən edən baza sənəddir. Azərbaycan tarixində konstitusiyaçılıq ideyası XX əsrin əvvəllərində, xüsusilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə formalaşmağa başlamışdır (Məmmədov, 2019).

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Konstitusiya layihəsi hazırlanmış, lakin tam qəbul edilə bilməmişdir. Sovet dövründə (1921, 1937, 1978) qəbul edilən konstitusiyalar isə formal xarakter daşıyırdı və real suverenliyi təmin etmirdi (Quliyev, 2022).

Müstəqillik dövründə Konstitusiyanın qəbulu

1991-ci ildə müstəqillik bərpa edildikdən sonra yeni Konstitusiyanın hazırlanması zəruri oldu. 1995-ci ildə Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Konstitusiya Komissiyası yaradıldı və sənəd geniş ictimai müzakirələrdən sonra ümumxalq səsverməsinə çıxarıldı (Əliyeva, 2018).

1995-ci il 12 noyabr referendumunda Konstitusiyanın qəbul edilməsi ilə Azərbaycan hüquqi, demokratik və dünyəvi dövlət quruculuğu yolunda yeni mərhələyə qədəm qoydu (Məmmədova, 2020).

Konstitusiya aşağıdakı prinsipləri təsbit edir:

- Xalqın suverenliyi
- Hakimiyyətin bölgüsü
- Hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti
- İnsan hüquqlarının təminatı
- Mülkiyyət formalarının bərabər qorunması

Azərbaycan beynəlxalq hüquqa sadiqliyini də Konstitusiyada bəyan edir.

"Konstitusiya və Suverenlik İli"nin Əhəmiyyəti

Prezident İlham Əliyevin 2025-ci ili "Konstitusiya və Suverenlik İli" elan etməsi həm tarixi, həm siyasi, həm də ideoloji baxımdan mühüm qərardır. Bu təşəbbüs Konstitusiyanın qəbulunun 30 illiyinə təsadüf edir və dövlət suverenliyinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində görülən işləri ön plana çıxarır (Əsgərov, 2020).

İl ərzində nəzərdə tutulan tədbirlər (Hüseynov, 2016):

- Konstitusiya dəyərlərinin təbliği
- Hüquqi maarifləndirmə
- Dövlət suverenliyinin qorunması
- Hüquqi və institusional islahatların davamı

Nəticə

Müasir mərhələdə Azərbaycanın suverenliyi yalnız siyasi və ərazi bütövlüyünü deyil, həm də iqtisadi, informasiya və mədəni müstəqilliyi əhatə edir. Konstitusiya bu istiqamətlərdə dövlətin əsas hüquqi təminatıdır.

“Konstitusiya və Suverenlik İli” dövlətçilik təfəkkürünün gücləndirilməsi, vətəndaş məsuliyyətinin artırılması və milli-mənəvi dəyərlərin möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm təşəbbüsdür.

Beləliklə, Konstitusiya və suverenlik anlayışları Azərbaycan dövlətçiliyinin fundamental sütunlarıdır və bu ilin qeyd olunması həmin sütunların möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. (1995). Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi.
2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2024, 31 dekabr). *2025-ci ilin “Konstitusiya və Suverenlik İli” elan edilməsi haqqında Sərəncam*.
3. Əliyev, F. (2015). *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və dövlət idarəçiliyinin əsasları*. Hüquq və İnkişaf Nəşriyyatı.
4. Əliyev, H. (1998). *Müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyası və suverenlik prinsipləri*. Azərənəşr.
5. Əliyev, İ. (2021). *Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişaf mərhələləri*. Azərənəşr.
6. Əliyeva, S. (2018). *Hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti anlayışları*. Hüquq Dünyası Nəşriyyatı.
7. Əliyeva, Z. (2023). “Suverenlik və milli təhlükəsizlik: Müasir yanaşmalar.” *Elm və Həyat*, 9(4), 64–72.
8. Əsgərov, K. (2020). *Azərbaycan Respublikasında dövlət suverenliyi və hüquqi islahatlar*. Elm və İnnovasiya Mərkəzi Nəşriyyatı.
9. Hüseynov, M. (2016). *Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlətin formalaşması problemləri*. Nurlar Nəşriyyatı.
10. Qasimov, F. (2017). *Konstitusiya və hüquqi dövlət prinsipləri*. Elm və Təhsil Nəşriyyatı.
11. Quliyev, N. (2022). “Azərbaycan Konstitusiyasının insan hüquqlarının müdafiəsində rolu.” *Azərbaycan Hüquq Araşdırmaları Jurnalı*, 5(1), 22–35.
12. Quliyeva, G. (2020). *Konstitusiya hüququ və dövlət idarəçiliyi*. Təhsil Nəşriyyatı.
13. Məmmədov, A. (2019). *Konstitusiya hüququ: Nəzəri və praktik aspektlər*. Qanun Nəşriyyatı.
14. Məmmədova, L. (2020). “Azərbaycan Respublikasında suverenlik və onun təminat mexanizmləri.” *Dövlət və Hüquq Jurnalı*, 3(2), 45–58.

Daxil oldu: 28.07.2025

Qəbul edildi: 23.11.2025